

УДК 343.9

В. В. Проценко
доктор медичних наук, професор,
студент за спеціальністю «Правознавство»
Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

І. В. Проценко
кандидат економічних наук,
студент за спеціальністю «Правознавство»
Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОНОРСТВОМ ОРГАНІВ АБО ТКАНИН ЛЮДИНИ

Сьогодні кримінально-правове регулювання трансплантації органів в Україні та за кордоном є новим напрямом її подальшого розвитку. Це спричинено тим, що сама трансплантація органів розпочала свою історію як спосіб порятунку життя людей у середині ХХ століття і саме тоді оформилася у самостійну галузь охорони здоров'я. Трансплантація у широкому розумінні включає трансплантацію органів, тканин і клітин та ввібрала у себе найновіші досягнення не тільки медичних технологій, але також і таких галузей науки, як генна інженерія, імунологія, фармакологія, біохімія, та визначає ступені розвитку медицини у ХХІ столітті. Проте, зважаючи на нетривалий час свого існування, на відміну від інших галузей медицини, трансплантація вперше порушила перед законодавцями етичну та правову проблему – взаємовідносини двох осіб: хворого (реципієнта), життя та здоров'я якого напряму залежить від факту пересадки органу або тканини від іншої особи – донора (живого чи померлого). Зрозуміло, що від того, наскільки чітко на законодавчому рівні визначені та закріплені відносини донора, реципієнта та медичного закладу, залежить і подальший розвиток трансплантації органів, тканин та клітин у цілому.

Законодавство у галузі трансплантації органів, яке почало формуватися одночасно із розвитком цього способу лікування, перебуває на етапі постійних змін та доповнень. На сьогодні на національному та міжнародному рівнях наявні нормативно-правові акти, які регулюють відносини, пов'язані з донорством і трансплантацією органів та тканин як двома частинами одного цілого, через яке забезпечується ключове немайнове право особи – право на життя.

Постійний попит на органи і тканини сприяє також вчиненню злочинів організованими злочинними групами і транснаціональними організаціями у цій галузі, котрі діють в Україні та країнах Західної Європи. Так, на сьогодні внаслідок

торгівлі органами у світі відбувається 10% операцій по пересадці нирки (із загальної кількості таких операцій приблизно 65 тис. на рік), причому ці органи найчастіше вилучаються у жінок та дітей з бідних країн [1].

Водночас без правового регулювання питань пересадки органів і тканин людини та запобігання злочинам, котрі вчиняються у цій сфері, суспільство не може забезпечити належну охорону життя та здоров'я людини. Саме тому дане дослідження спрямоване на усунення проблем, що є в Україні, на підставі вивчення досвіду європейської практики запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини.

Аналіз соціально-економічного та медичного факторів дає підстави припускати, що сучасний стан трансплантації органів або тканин людини приносить людству не лише користь, але й створює реальну можливість спричинення шкоди найважливішим благам – життю, здоров'ю та тілесній недоторканності людини. Тому під час характеристики нормативних факторів потрібно дослідити, які нормативні акти гарантують людині захист цих благ при застосуванні такого методу лікування як трансплантація.

У сучасному суспільстві право не може і не повинно відставати від наукового та технічного прогресу, воно має своєчасно регулювати ті суспільні відносини, які виникають при використанні досягнень сучасної науки і техніки. На жаль, це правило не було дотримано відносно трансплантації анатомічних матеріалів в Україні. Протягом тривалого часу у нашій державі не існувало належного правового регулювання порядку трансплантації органів або тканин людини і лише у 90-роках минулого століття намітилися позитивні зрушення у цьому напрямку.

Правовою основою регулювання будь-яких суспільних відносин у нашій державі є Конституція України. Основний закон закріпив, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність

і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має природне, невіддільне і непорушне право на життя та здоров'я, які є основними природними благами, без яких всі інші права та свободи втрачають для людини свій сенс. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Конституція закріплює право на охорону здоров'я, особисту недоторканність та належну медичну допомогу [2]. Однією з юридичних гарантій реалізації наведених конституційних прав є Кримінальний кодекс України, який, маючи своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, передбачив кримінальну відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК) [3]. Встановлення відповідності кримінально-правової норми положенням Основного закону має принципове значення для характеристики соціальної обумовленості і вимагає дотримання двох умов: по-перше, це відсутність суперечностей кримінально-правової новели Конституції і, по-друге, досить повна реалізація проголошених Основним Законом держави принципів і положень. Аналіз ст. 143 КК дає підстави стверджувати, що вона не суперечить положенням Конституції та обґрунтовано доповнює наявні засоби охорони суспільних відносин у сфері трансплантації органів або тканин людини.

Особливе місце серед нормативних факторів займають міжнародно-правові норми, пріоритет яких відносно національного законодавства закріплений у Конституції України. До них можна віднести Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні і соціальні права та ін. Але враховуючи, що ці нормативні документи мають загальний характер щодо трансплантації анатомічних матеріалів, вважаємо за необхідне звернутися до спеціального міжнародно-правового акту.

Зокрема, Україною 25 листопада 2005 р. ратифікована Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами. У цій Угоді зазначено, що держави-учасниці занепокоєні масштабами та тенденціями розвитку торгівлі людьми, органами та тканинами, особливо в організаційних формах. З метою забезпечення надійного захисту від посягань на життя та здоров'я, права та свободи, честь і гідність людини, держави-учасниці домовилися узгоджено виробляти стратегію і приймати комплексні заходи правового, соціально-економічного, інформаційного та іншого характеру у боротьбі з цими

злочинами, об'єднувати зусилля усіх державних органів, громадських та інших організацій, а також громадян для досягнення максимально ефективного результату у боротьбі з протидією торгівлі людьми, органами та тканинами [4]. Необхідно зазначити, що з питань трансплантації органів або тканин людини наявна значна кількість спеціальних міжнародних нормативних актів, але вони не ратифіковані Україною, а отже, не імплементовані до національного законодавства.

Необхідність встановлення кримінальної відповідальності за незаконну трансплантацію впливає також з аналізу Основ законодавства України про охорону здоров'я. Визначаючи правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, Основи передбачили можливість застосування цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності за порушення законодавства про охорону здоров'я [5]. У розвиток Конституції України Основи закріпили основні принципи охорони здоров'я, організацію різних систем охорони здоров'я, гарантію надання лікувально-профілактичної допомоги, права та обов'язки громадян у галузі охорони здоров'я. У загальних рисах цим нормативним актом визначено порядок та умови застосування трансплантації органів або тканин людини. Так, згідно зі ст. 47 Основ, застосування методу пересадки від донора до реципієнта органів та інших анатомічних матеріалів здійснюється у визначеному законодавством порядку та за наявності їхньої згоди або згоди їхніх законних представників за умови, якщо використання інших засобів і методів для підтримання життя, відновлення або поліпшення здоров'я не дає бажаних результатів, а завдана при цьому шкода донору є меншою, ніж та, що загрожує реципієнту.

Вирішальну роль у процесі криміналізації незаконної трансплантації відіграв Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 р. [6]. Це основний нормативний акт, який регулює суспільні відносини у сфері трансплантації анатомічних матеріалів. Наявність такої законодавчої регламентації створила реальну можливість і підставу для криміналізації незаконної трансплантації у ст. 143 КК України, яка є однією з норм, прийнятих у розвиток положень, закріплених у Законі про трансплантацію.

Наступними нормативними факторами, що зумовили встановлення кримінальної відповідальності за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, є низка підзаконних актів, які прийняті на підставі Основ та Закону про трансплантацію і з метою їх розвитку. Їх основне призначення полягає у тому, що вони, більш детально регулюючи відносини у сфері трансплантології, дають змогу досягти

ефективнішого захисту життя, здоров'я та тілесної недоторканності людини.

Дослідження нормативних факторів дає можливість встановити не тільки відповідність ст. 143 КК України системі правових норм у сфері трансплантації органів або тканин людини, які об'єднані предметом правового регулювання, а й виявити наявні прогалини у праві. На нашу думку, такою прогалиною є застосування ст. 143 КК України у своєрідній «ізоляції» від адміністративного законодавства, оскільки аналіз останнього не дозволив встановити норми, які б передбачали будь-яку адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини. Як справедливо зазначав М.Й. Коржанський, загрозувати кримінально-правовими заходами і не використовувати при цьому адміністративних заходів недоцільно і соціально не виправдано [7, с. 44]. Таким чином, відсутність адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері трансплантології не дає можливості правозастосувачу використати весь арсенал у боротьбі з цим явищем. Проте вирішення цього питання виходить за межі цієї роботи, але може бути предметом дослідження в адміністративному праві.

Чинний КК України передбачає наступні склади злочинів у сфері протиправних суспільно-небезпечних діянь проти життя та здоров'я особи: ст. 144 «Насильницьке донорство»; ст. 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини»; ст. 141 «Незаконне проведення дослідів над людиною». При цьому у ст. 43 КК під трансплантацією розуміється спеціальний метод лікування, що полягає у пересадці реципієнту (особі, для лікування якої застосовується трансплантація) органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини.

На думку В.О. Глушкова, ст. 143 КК передбачає три окремих склади злочинів: порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ч. 1); вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації (ч. 2) та незаконну торгівлю органами або тканинами людини (ч. 4) [8, с. 101-104]. Схожу позицію займає також і М.Й. Коржанський [9, с. 182]. На наш погляд, переконливішою є точка зору Г.В. Чеботарьової [10, с. 75], згідно з якою форми описування діянь, передбачених у ст. 143 КК, дають підстави для моделювання чотирьох самостійних складів злочинів:

1. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ч. 1 ст. 143 КК).

2. Вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації (ч. 2 ст. 143 КК).

3. Незаконна торгівля органами або тканинами людини (ч. 4 ст. 143 КК).

4. Участь у транснаціональних організаціях, які займаються діяльністю, передбаченою частинами другою, третьою чи четвертою ст. 143 (ч. 5 ст. 143 КК).

Такий висновок зумовлений тим, що наведені склади злочинів суттєво відрізняються між собою об'єктивними та суб'єктивними ознаками.

Крім самостійних складів злочинів, ст. 143 КК передбачає також дві кваліфікуючі ознаки: вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації, вчинене щодо особи, яка перебуває у безпорадному стані (ч. 3); вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації, вчинене щодо особи, яка перебуває у матеріальній чи іншій залежності від винного (ч. 3); та одну особливо кваліфікуючу ознаку: дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою ст. 143 КК, учинені за попередньою змовою групою осіб (ч. 5).

Запобігання злочинам, зокрема незаконній торгівлі органами і тканинами людини (далі – НТОіТЛ), уже довгий час привертає увагу як урядів держав, так і всієї світової громадськості. У зв'язку з постійним зростанням злочинності у світі, проблема запобігання стає все більш актуальною, оскільки воно можливе лише за умови чіткої координації всіх зацікавлених учасників, зокрема державних та недержавних організацій. При цьому багатолітній досвід людства у сфері запобігання злочинам неминуче приводить до логічного висновку, що легше попередити злочин, ніж його розкрити та покарати винного. Розуміння цього й обумовило цілий напрямок у діяльності правоохоронних органів. Попередження злочинності – одне з основних завдань держави, тому розгляд цього питання завжди викликає безсумнівний інтерес як серед фахівців, так і серед дослідників. У зв'язку з цим, як зазначає О.М. Джу́жа, на сьогодні у кримінологічній науці, на жаль, відсутнє жодне концептуальне розуміння понять «профілактика», «запобігання», «припинення» та їх співвідношення [11, с. 107] і у зв'язку з цим виникає певна плутанина.

У кримінологічній літературі «запобігання» (попередження) визначається як складна, багаторівнева система державних органів та громадських організацій, які здійснюють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують [12, с. 144]. Тому, на нашу думку, під «запобіганням» (профілактикою, попередженням) злочинів слід розуміти особливий вид соціальної діяльності, що забезпечує таке перетворення суспільних відносин, у результаті якого усуваються, нейтра-

лізуються чи блокуються детермінанти злочинної поведінки. Це стосується всієї злочинності. Варто у зв'язку з цим підтримати точку зору О.М. Джузи з приводу того, що розрізнення понять «профілактика», «запобігання» та «попередження» є надуманим, оскільки кожне з них означає одне й те саме: щось попередити, не допустити [11, с. 110]. Отже, ці слова є взаємозамінними синонімами і у нашому дослідженні буде використовуватись термін «запобігання».

На нашу думку, запобігання вчиненню НТОіТЛ, як і іншим видам злочинів, має здійснюватися на двох взаємопов'язаних рівнях: загальносоціальному й спеціально-кримінологічному. При цьому пріоритет, безумовно, має належати заходам загальносоціального запобігання. Слід зазначити також, що заходи загальносоціального запобігання злочинам являють собою багатоаспектну діяльність держави й громадськості, у процесі якої реалізується антикриміногенний потенціал суспільства та всіх його інститутів. Ним охоплюється утвердження базових суспільних цінностей, серед яких найважливішими є людина, її права і свобода, дотримання демократичних принципів державності, розбудова громадянського суспільства, зміцнення правопорядку, підвищення дієвості влади, досягнення у країні взаєморозуміння та злагоди. Отже, під загальносоціальним запобіганням злочинів, зазначених у ст. 143 КК, необхідно розуміти удосконалення чинного законодавства, яке прямо не спрямоване на їх недопущення, а є регулятором суспільних відносин іншого характеру (трудових, сімейних), які, будучи неупорядкованими, відіграють криміногенну роль.

Нині державний нагляд і контроль у сфері трансплантації органів в Україні здійснюють: Міністерство охорони здоров'я України, Координаційний центр трансплантації органів, тканин та клітин, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України. Також проблемою НТОіТЛ займаються представники міжнародних та громадських організацій, зокрема: ОБСЄ, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні; представники Ради Європи в Україні, представники Міжнародної організації з міграції в Україні, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» тощо. При цьому запобігання НТОіТЛ поєднує у собі: по-перше, врахування детермінант; по-друге, розробку на цій основі необхідних заходів, що забезпечують нейтралізацію чи ліквідацію відповідних криміногенних факторів. Вивчення та ліквідація причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, визначаються потребами практики боротьби зі злочинністю.

На думку А.В. Мусієнка, запобіжну діяльність у сфері трансплантації органів або тканин людини за масштабом здійснення можна розглядати

на рівні: а) загальнодержавному – у межах усієї країни; б) регіональному або галузевому – регіон, місто, район, мікрорайон, галузь суспільних відносин (у сфері медичного обслуговування населення з приводу трансплантації органів або тканин); в) об'єкту – конкретний заклад охорони здоров'я або наукова установа, діяльність яких пов'язана з трансплантацією органів, тканин або клітин; г) індивідуальному – відносно конкретної особи та її мікросоціальних умов (особи-учасники операції з трансплантації органів (донор – реципієнт – лікар), або особи, що вчиняють дії щодо незаконного отримання (вилучення) у донора органів або тканин, чи особа, що здійснює незаконну торгівлю органами, або особа, що бере участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю) [13, с. 9] і з його думкою можна цілком погодитися. Проте кримінологічно правильним для аналізу основних проблем запобігання НТОіТЛ є умовний поділ всіх заходів запобігання на такі компоненти: 1) спрямовані на осіб, які мають високий рівень ввічливості – це заходи запобігання факторам, що сприяють втягнення осіб у сферу незаконної торгівлі органами й тканинами людини; 2) спрямовані на, головним чином, нейтралізацію злочинців.

При цьому реалізація заходів першої групи повинна бути пріоритетним напрямом запобігання НТОіТЛ, саме тому потрібно привести національне законодавство у відповідність до норм міжнародного права, зокрема до Конвенції Ради Європи проти торгівлі людськими органами, враховуючи, що багато держав-учасниць Ради Європи та ОБСЄ не тільки включили основні міжнародні стандарти щодо забезпечення прав людини у свої внутрішні закони, але й всебічно розвинули додаткові заходи щодо виявлення, розпізнання, захисту, соціальної й трудової адаптації потенційних, передбачуваних, а також встановлених жертв торгівлі людьми. У багатьох випадках заходи щодо захисту та підтримки жертв чітко описані у національних планах дій та в інших механізмах відповідних державних інституцій. Так, Стамбульська Декларація щодо торгівлі органами та трансплантаційного туризму (2008 р.) – розроблена у ході Стамбульського саміту щодо торгівлі органами та трансплантаційного туризму – спеціально спрямована на задоволення потреб захисту та безпеки живих донорів, які можуть бути як жертвами торгівлі органами, так і жертвами торгівлі людьми з метою вилучення органів. Ця Декларація закликає держави та установи охорони здоров'я у плановому порядку і прозоро організувати у ході перевірки та подальшого догляду відповідний набір заходів щодо забезпечення фізичної і психологічної адаптації донорів, а саме: 1) оцінка розуміння донорами у тому числі психологічного впливу процедури вилучення органів як частини

механізму інформованої згоди (як самого донорства, так і наступних реабілітаційних процедур); 2) психосоціальна оцінка жертви відповідними медичними працівниками; 3) медична та психосоціальна допомога жертвам під час донорства і протягом будь-яких короткострокових або довгострокових періодів, необхідних для реабілітації жертви після донорства органів; 4) психосоціальні послуги протягом наступних періодів; 5) у разі відмови органу у донора, медичне обслуговування (у тому числі діаліз, при необхідності) і пріоритетний доступ до трансплантації, «інтегровані в існуючі правила розподілу щодо відношення до прижиттєвої або посмертної трансплантації органів» [14].

Таким чином, першочергові заходи протидії незаконній торгівлі органами і тканинами людини, котрі мають бути спрямовані на запобігання факторам втягнення осіб у незаконну торгівлю органами і тканинами людини, зокрема серед загальносоціальних, виділено такі: а) економічні; б) соціальні; в) культурологічні; г) морально-етичні; д) організаційні. З'ясовано, що у системі загальносоціального запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини важливе значення має розробка та реалізація Національної програми боротьби із незаконною торгівлею органами і тканинами людини в Україні.

Література

1. Trafficking in human beings for the purpose of organ removal in the OSCE region: Analysis and findings. URL: <https://www.osce.org/cthb/103393?download=true> (дата звернення: 19.10.2018)
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відом. Верх. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами, ратифікована Україною 25 листопада 2005 р. URL: www.nau.kiev.ua (дата звернення: 28.10.2018)
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Відом. Верхов. Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.
6. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України від 16 липня 1996 р. Відом. Верхов. Ради України. 1999. № 41. Ст. 377.
7. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М.: Академия МВД СССР, 1980. 248 с.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2-х ч. Особлива частина / П.П. Андрушко та ін.; під заг. ред. М.О. Потєбенка та В.Г. Гончаренка. К.: Форум, 2001. 944 с.
9. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навч. посібник. К.: Атіка, 2002. 640 с.
10. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини та донорства крові: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2003. 219 с.
11. Кримінологія: навч. посіб. / О.М. Джу́жа та ін.; за заг. ред. О.М. Джу́жі. К.: Атіка, 2009. 312 с.
12. Кримінологія: учеб. / под ред. В.Д. Малкова. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юстицинформ, 2010. 528 с.
13. Мусієнко А.В. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів та тканин людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2010. 20 с.
14. Стамбульская декларация о трансплантационном туризме и торговле органами: принята участниками Стамбульского Саммита, проведенного в Стамбуле с 30 апреля по 2 мая 2008 г. URL: <http://www.newparlament.ru/docs/view/2131> (дата звернення: 05.10.2018)

Анотація

Проценко В. В., Проценко І. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти злочинів, пов'язаних із донорством органів або тканин людини. – Стаття.

У статті проаналізовано кримінально-правові аспекти злочинів, пов'язаних з донорством органів або тканин людини. Проведено аналіз кримінологічних особливостей запобігання незаконній торгівлі органами та тканинами людини. Розроблені науково обґрунтовані заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання незаконній торгівлі органами та тканинами людини в Україні, що включають у себе заходи морально-виховного; економічного та правового характеру, які мають насамперед чітко виражений прикладний аспект. Визначено, що запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини поєднує у собі: по-перше, врахування детермінант; по-друге, розробку на цій основі необхідних заходів, що забезпечують нейтралізацію чи ліквідацію відповідних криміногенних факторів. З'ясовано, що у системі загальносоціального запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини важливе значення має розробка та реалізація Національної програми боротьби із незаконною торгівлею органами і тканинами людини в Україні.

Ключові слова: злочин, донорство, трансплантація, запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини.

Аннотация

Проценко В. В., Проценко И. В. Уголовно-правовые и криминалогические аспекты преступлений, связанных с донорством органов или тканей человека. – Статья.

В статье проанализированы уголовно-правовые аспекты преступлений, связанных с донорством органов или тканей человека. Проведен анализ криминалогических особенностей предотвращения незаконной торговли органами и тканями человека. Разработаны научно обоснованные меры общесоциального и специально-криминалогического предупреждения незаконной торговли органами и тканями человека в Украине, включающих в себя меры морально-воспитательного; экономического и правового характера, которые имеют, в первую очередь, четко выраженный прикладной аспект. Определено, что предотвращение незаконной торговли органами и тканями человека сочетается в себе: во-первых, учет детерминант; во-вторых, разработку на этой основе необходимых мер, которые обеспечивают нейтрализацию или ликвидацию соответствующих криминальных факторов. Установлено, что в системе общесоциального предупреждения незаконной торговли органами и тканями человека

важное значение имеет разработка и реализация Национальной программы борьбы с незаконной торговлей органами и тканями человека в Украине.

Ключевые слова: преступление, донорство, трансплантация, предотвращение незаконной торговли органами и тканями человека.

Summary

Protsenko V. V., Protsenko I. V. Criminal and criminological aspects of crimes related to donation of organs or human tissues. – Article.

The article analyzed the issues of the criminal aspects of crimes related to donation of human organs or tissues. The analysis of criminological features of the prevention of illegal trafficking in human organs and tissues has been carried out. Developed scientifically based measures

of general social and special criminological prevention of illegal trafficking in human organs and tissues in Ukraine, including moral and educational measures; economic and legal nature, which have, first of all, a clearly expressed applied aspect. It is determined that prevention of illegal trade in human organs and tissues combines: first, taking into account determinants; second, the development on this basis of the necessary measures that ensure the neutralization or elimination of the relevant criminal factors. It is explained that in the system of general social prevention of illegal trade in human organs and tissues the development and realization of the National program for combating the illegal trade in human organs and tissues in Ukraine is important.

Key words: crime, donation, transplantation, prevention of illegal trafficking in human organs and tissues.